Van heerlijke macht naar adeldom

De sociale mobiliteit van de heren van Nevele in zeventiende-eeuws Vlaanderen[1]

Sieben Feys

Op 4 mei 1592 deed de Antwerpse koopman Maarten della Faille (1544–1620) het hoogste bod op de heerlijkheid Nevele, te situeren op tien kilometer van Gent. Voor het bedrag van 95.100 gulden – ongeveer 190.200 daglonen van een ongeschoolde arbeider – verwierf hij deze Vlaamse heerlijkheid, inclusief de overerfbare titel 'heer van Nevele'.[2] Sinds 1422 werd de heerlijkheid Nevele nochtans door de gerenommeerde familie van Montmorency in leen gehouden, tot in de nasleep van de Beeldenstorm (1566) graaf Filips II van Montmorency-Nevele (1524–1568) op de Grote Markt van Brussel op bevel van de hertog van Alva (1507–1582) onthoofd werd.[3] Alle bezittingen van graaf Filips werden geconfisqueerd door Alva's Raad van Beroerten, waaronder ook Nevele. Aangezien de Vlaamse tak van de Montmorency's nooit meer financieel zou herstellen van al deze perikelen, gaf de Grote Raad van Mechelen uiteindelijk bevel tot een verbeurdverklaring en openbare veiling van de heerlijkheid, waarbij Maarten della Faille als nieuwe heer kon aantreden.[4] In de prijs inbegrepen waren naast Nevele zelf ook de vrije heerlijkheid Poesele en wat roerende- en onroerende goederen, waaronder de kastelen van Nevele en Ooidonk (in het dorp Sint-Jans-Leerne, nu Bachte-Maria-Leerne). De koopakte die hiervoor opgesteld werd, geeft een gedetailleerde beschrijving van alle privileges, rechten, baten, lasten, mobiele- en immobiele bezittingen die de koper

1 Dit artikel is gebaseerd op mijn masterproef in de geschiedenis aan de Universiteit Gent (2022), onder begeleiding van René Vermeir, die ik hier dan ook wens te bedanken. Verder ben ik ook veel dank verschuldigd aan Frederik Buylaert, Mario Damen en Klaas Van Gelder voor hun vruchtbare opmerkingen bij eerdere versies van dit artikel, alsook de anonieme referenten en de redactie van dit tijdschrift.

2 Y. Schmitz, Les della Faille III. Les branches des barons de Nevele et d'Estienpuis, Brussel, 1967, p 37. Voor de lonen zie C. Verlinden en E. Scholliers (eds.), Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant. Deel III XVIe-XIXe eeuw, Brugge, 1972, p. 221.

3 Voor de definities van een heerlijkheid en een leen, zie hieronder.

4 A. Bollaert, 'Nevele in handen van de Franse adellijke familie Montmorency', Het Land van Nevele, 48, nr. 4 (2017), pp. 97, 146-147 en 153.

toekwamen en voorziet in een uitgebreide territoriale- en institutionele beschrijving van de heerlijkheid.[5]

Binnen de Habsburgse Nederlanden was de heerlijkheid Nevele van bijzonder belang. Met maar liefst 383 achterlenen en een reikwijdte die niet minder dan zeventien parochies besloeg, vormde ze qua omvang één van de grootste heerlijkheden in het graafschap Vlaanderen. Naast haar uitzonderlijke formaat beschikte Nevele ook nog over een zeer strategische ligging: in de kasselrij Oudburg van Gent, op ongeveer tien kilometer ten zuidwesten van de stad Gent zelf.[6] De nabijheid van die belangrijke Vlaamse stad verleende het gebied heel wat geopolitieke waarde, zeker in de context van de late zestiende eeuw. De opstandige Gentse Calvinistische Republiek (1577–1584) was jarenlang immers één van dé brandpunten van de Nederlandse Opstand (1568–1648) geweest.[7] Als één van de grootste heerlijkheden van Vlaanderen lag Nevele dus vlakbij deze belangrijke stedelijke kern en daarenboven strekte het zich ook nog eens uit over beide oevers van de rivier de Leie – naast de Schelde de belangrijkste levensader van de stad – en was dus dominerend aanwezig op het Gentse hinterland op vlak van economische activiteiten als bevoorrading en transport. Ook op militair vlak was dit gebied, met het centraal gelegen kasteel van Ooidonk, een belangrijke Gentse voorpost.[8]

De verkoop van de grootste en belangrijkste heerlijkheden zoals Nevele is in Vlaanderen altijd een zeldzaam fenomeen gebleven. Families deden slechts in uiterste nood (bijvoorbeeld een dreigend faillissement) hogere heerlijkheden van de hand, aangezien deze een belangrijke bron van prestige vormden.[9] Ook het erfrecht was erop gericht om het familiepatrimonium zo veel mogelijk in stand te houden.[10] Wanneer zo'n hoge heerlijkheid in een uitzonderlijk geval dan toch op de markt kwam, gingen deze gebieden vaak aan woekerprijzen over de toonbank.

5 De originele akte ging vermoedelijk verloren, maar er is wel een kopie uit 1737 bewaard gebleven. Verder verwerk ik in dit artikel ook een handvol denombrementen die ons over de precieze samenstelling van Nevele inlichten, met name uit 1387, 1585, 1660, alsook enkele leenboeken uit de zestiende tot en met de achttiende eeuw. Voor een bespreking van deze denombrementen zie R. Van den Abeele, Het domein van Hodonk te Bachte-Maria-Leerne, Ledeberg, 1956, pp. 11-12. Voor de koopakte zie Privé-archief Kasteel Lozer (verder AKL), ROUGE, Archives Nevele, Liasse 39.

6 K. Louckx, 'Maarten della Faille (1544/1545-1620): een koopman die edelman werd in dienst van de koning: Sociale promotiestrategieën van een 16de eeuwse handelaar', masterproef, Universiteit Gent, 2007, p. 64.

7 G. Marnef en A. Van Bruaene, 'Civic religion: gemeenschap, identiteit en religieuze vernieuwing', in A. Van Bruaene, B. Blondé en M. Boone (eds.), Gouden eeuwen. Stad en samenleving in de Lage Landen (1100-1600), Gent, 2016, p. 198.

8 S. De Groote, 'Het kasteel van Ooidonk', Het Land van Nevele, 36, nr. 3 (2005), p. 214.

9 M. Adriaens en F. Buylaert, 'Hoofdstuk 5 – Heren, vrouwen en families', in Heerlijkheden, kapitalisme en de staat in het graafschap Vlaanderen (c. 1250-1570), p. 5. Dit boek is te verschijnen. Ik verkreeg vroegtijdige inzage in het manuscript, waarvoor ik beide collega's nadrukkelijk wens te bedanken.

10 Zie onder andere D. Heirbaut, Over lenen en families: een studie over de vroegste geschiedenis van het zakelijk leenrecht in het graafschap Vlaanderen (ca. 1000-1305), Brussel, 2000, pp. 57-59.

De onthoofding van Filips II van Montmorency en het daaropvolgende faillissement van de Montmorency's vormden een dergelijke zeldzame gelegenheid, waardoor Maarten della Faille, een nieuwkomer binnen de politieke elite, via een unieke kans in 1592 de heerschappij in Nevele kon verwerven. Daarmee is echter nog niets gekend over de precieze beweegredenen van deze koper. Het prangende vraagstuk van welke weerslag het had om in het graafschap Vlaanderen van de zeventiende eeuw een heer te zijn/worden, is dan ook waar dit artikel mee aan de slag gaat. De centrale onderzoeksvraag van dit artikel kan dus als volgt geformuleerd worden: met welk doel voor ogen investeert een handelaar als Maarten della Faille in 1592 in de aankoop van de heerlijkheid Nevele?

Dit artikel wil aantonen hoe belangrijk de heerschappij in Nevele als bron van macht en dus van prestige was, en argumenteert dat het houden van dit gebied een belangrijk onderdeel vormde van de sociopolitieke strategieën van de familie della Faille vanaf 1592. Over de heerlijkheid Nevele en haar heren in de (late) middeleeuwen werd al heel wat onderzoek verricht, waarop dit artikel dankbaar verder bouwt, maar voor de vroegmoderne tijd is deze casus slechts oppervlakkig beschreven.[11] De casus Nevele biedt door haar omvangrijk bewaarde archieven daarentegen heel wat mogelijkheden tot nieuw onderzoek.[12] Dit rijke bronnenmateriaal stelt ons in staat om iets meer te zeggen over historische vraagstukken rond sociale opwaartse mobiliteit in de Habsburgse staat. Dergelijke *case studies* kunnen ook bijdragen aan een betere kennis van heerlijkheden en hun bezitters in het algemeen. Voor de late middeleeuwen in Vlaanderen zijn die ondertussen goed gekend, maar voor de vroegmoderne tijd kan er nog heel wat werk verricht worden.

Ik zal aantonen dat het houden van de heerlijkheid Nevele vanwege haar geografische ligging en geopolitieke betekenis een enorme bron van lokale macht vormde, in het bijzonder in de context van de Contrareformatie (sectie 1). Vervolgens bespreek ik de precieze invulling van de heerlijke macht en evalueer ik hoe verregaand die nog was in de zeventiende eeuw (sectie 2). Daarna bespreek ik hoe de eerste vier generaties van het heerlijke geslacht della Faille de Nevele het aspect van de heer-

[11] F. De Potter en J. Broeckaert gaven een eerste aanzet tot historisch onderzoek naar Nevele (1869), hoewel veel van hun bevindingen vandaag als gedateerd geklasseerd dienen te worden. Dé historicus van Nevele is echter R. Van den Abeele, die publiceerde over de oudste geschiedenis van het gebied en over laatmiddeleeuws Nevele (1941, 1949, 1951 en 1956). Veel ander historisch onderzoek rond Nevele in het *ancien régime* is er niet, behoudens enkele artikels in het heemkundig tijdschrift *Het Land van Nevele* (zie vooral 1975, 2006 en 2017).

[12] Het archief van de Baronie Nevele (1413–1815), bewaard in het Rijksarchief te Gent, vormde de belangrijkste verzameling van bronmateriaal voor dit onderzoek. Het familiearchief van della Faille, dat in het kasteel van Lozer bewaard wordt, vormde een mooie aanvulling. Ik verkreeg voor mijn onderzoek toegang tot dit privé-archief van baron Bernard della Faille d'Huysse en barones Elisabeth du Bois de Vroylande, die ik dan ook uitdrukkelijk wens te bedanken, samen met de huisarchivaris van het archief, Bernard de Callataÿ.

lijke macht inpasten in een bredere waaier van politieke activiteiten en sociale ambities, gericht op het verwerven van het adeldom. In de eerste plaats gaat het daarbij om het bekleden van hoge ambtelijke functies in de kasselrij Oudburg en in de stad Gent, maar ook een bijzondere huwelijksstrategie was hier een duidelijk onderdeel van (sectie 3). Ten slotte bespreek ik ook hoe dit geslacht erin geslaagd is om haar adellijke positie gedurende meer dan twee eeuwen te consolideren, waarbij ik argumenteer dat een slimme strategie van heerlijke profilering daar in sterke mate toe bijgedragen heeft (sectie 4).

Wat dit artikel dus *niet* zal bespreken, is welke rol de heerlijkheid precies speelde in het dagelijks leven van de Nevelse dorpelingen. Hoewel recent onderzoek er terecht op wijst dat onderdanen de werking van de heerlijkheid naar hun hand konden zetten en vaak zelfs het duidelijke zwaartepunt binnen de heerlijke samenleving vormden, wordt hier daarentegen de focus bij de heren zelf gelegd.[13] Hoewel de familie della Faille de heerlijkheid Nevele nog tot het einde van het *ancien régime* in leen zou houden, wordt door de beperkte omvang van dit artikel uitsluitend op het Spaans bewind in de Nederlanden gefocust.

Eerst moet een adequate beschrijving van het begrip 'heerlijkheid' aan bod komen. Een heerlijkheid kan gedefinieerd worden als een territoriale eenheid, waarover de heer (de houder van de heerlijkheid) een geïnstitutionaliseerde bundel aan overheidsrechten van bestuur, rechtspraak en/of taxatie uitoefende over de inwoners daarvan. Het was met andere woorden een privaatrechtelijke claim op publieke machtsaanspraken over één of meer lokale gemeenschappen.[14] Gedurende het *ancien régime* gaven heerlijkheden gestalte aan de maatschappelijke organisatie op het platteland. Voor het grootste deel van de plattelandsbevolking in de Habsburgse Nederlanden vormden heerlijkheden dan ook het belangrijkste organisatiekader van het sociale-, economische- en juridische leven, en dikwijls waren ze het eerste en voornaamste contactpunt met het openbaar gezag.[15]

Na de aankoop door Maarten in 1592 zal de heerlijkheid Nevele doorheen de hele zeventiende- en achttiende eeuw ononderbroken in handen blijven van de familie della Faille. Maarten della Faille was de zoon van Jan della Faille de Oude (1515–1582), een succesvol ondernemer afkomstig uit de Antwerpse stedelijke burgerij die fortuin maakte door in de tweede helft van de zestiende eeuw van landbouwactiviteiten naar de handel over te stappen. Op enkele decennia tijd slaagde

13 M. Adriaens en F. Buylaert, 'Hoofdstuk 2 – De betekenis van heerlijkheden voor de samenleving', in Heerlijkheden, kapitalisme en de staat in het graafschap Vlaanderen (c. 1250-1570), pp. 22 en 43.

14 M. Adriaens en F. Buylaert, 'Hoofdstuk 1 – Heerlijkheden, heerlijke rechten, en heerlijke landschappen', in Heerlijkheden, kapitalisme en de staat in het graafschap Vlaanderen (c. 1250-1570), p. 1.

15 J. Mertens, 'Heerlijkheden (9de eeuw-1795)', in W. Prevenier en B. Augustyn (eds.), De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795, Brussel, 1997, p. 554.

Jan erin een bijzonder succesvolle handelsfirma in Antwerpen uit te bouwen. Na Jans dood trad Maarten in de voetsporen van zijn vader en nam hij kort de familiezaak over, maar door de politieke situatie in de Nederlanden aan het einde van de zestiende eeuw zagen de toekomstperspectieven voor de internationale handel er niet erg rooskleurig uit.[16] Rond de eeuwwisseling schakelde Maarten dan ook over op het aankopen van onroerend goed als belegging van zijn fortuin, vooral in en rond de stad Gent.[17] De term 'fortuin' kan met recht gehanteerd worden: volgens Wilfrid Brulez was Maarten in zijn hoogdagen veruit de rijkste Vlaming en zelfs de vierde rijkste van alle Europese kooplui.[18]

Pas met het kinderloze overlijden van Jan Karel Adriaan (1732–1801) in 1801, zeven generaties na Maarten, blies della Faille de Nevele (de dynastie van rechtstreekse erfgenamen van Maarten die heren van Nevele waren) zijn laatste adem uit. Met hem kwam een einde aan twee eeuwen bewind in Nevele. Tot op de dag van vandaag, vier eeuwen na Maarten della Faille, maakt de familie nog steeds deel uit van de Belgische adel en neemt ze actief deel aan het Belgische politieke leven.[19] De familie della Faille was er dan ook, zoals dit artikel zal aantonen, als een geslacht afkomstig uit de stedelijke burgerij zeer succesvol in geslaagd om een adellijke positie te consolideren.

Op dit punt is het noodzakelijk om te duiden wat het begrip 'adel' precies inhield. Paul De Win stelde een ondertussen klassiek geworden definitie op, die alle traditionele elementen omvat die historici lange tijd onderscheidden als kwalificaties voor het verwerven van adeldom:

> een op juridisch vlak (fiscaal, strafrechtelijk, procesrechtelijk...) bevoorrechte groep, waartoe men essentieel behoorde door geboorte of door verheffing (in de meest ruime betekenis), die als stand politieke zeggingsmacht uitoefende en waar men een materiele levenswijze kon en diende te voeren die toeliet: zich ver te houden van handenarbeid en handel, zich te affirmeren naar de buitenwereld toe (via het bezit van landgoederen en heerlijkheden, een kasteel, rijkelijke kledij, bedienden, wapenrusting, paarden, mecenaat, enz.) en tenslotte zich voldoende vrij

16 W. Prevenier en R. Vermeir, 'De stad en haar vorsten', in W. Prevenier en R. Van Eenoo (eds.), Geschiedenis van Deinze deel 1. Deinze en Petegem in de Middeleeuwen en de nieuwe tijden, Deinze, 2007, pp. 61-62.

17 G. Rogiers, Het kasteel van Lozer: 350 jaar bezit van de familie della Faille d'Huysse, Gent, 2004, p. 5.

18 W. Brulez, De firma della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16e eeuw, Brussel, 1959, p. 236.

19 L. Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille in de zeventiende eeuw', masterproef, Universiteit Gent, 2019, pp. 33 en 75.

> te kunnen maken voor de genoegens (jacht, tornooien, banketten...) en de (leenheerlijke, militaire, bestuurlijke e.a.) plichten van zijn stand.[20]

Ongeveer alle kenmerken die De Win hier op een rijtje zette, zijn nu echter omstreden. Recente onderzoeksontwikkelingen hebben aangetoond dat de meeste socio-economische en culturele kenmerken hier door De Win opgesomd, mettertijd ook voor de welgestelde middenklasse steeds toegankelijker werden. Ook een rijke burger kon bijvoorbeeld carrière maken in het leger, wonen in een kasteel of pronken met een weelderige levensstijl, zonder dat het 'edelen' waren en ook handelaars konden weldegelijk veredeld worden, zoals deze casus aan zal tonen. Frederik Buylaert, Wim De Clercq en Jan Dumolyn hebben daarom aangetoond dat de heerlijke macht in Vlaanderen eigenlijk dé belangrijkste basis vormde voor een opname in de adelstand.[21] In de maatschappijvisie van het *ancien régime* werd adeldom immers vanzelfsprekend geassocieerd met de uitoefening van publiek gezag. Sinds mensenheugenis was er dus een verregaande verwantschap tussen het uitoefenen van heerlijke macht en de sociale groep van de 'adel'.[22]

In Vlaanderen was het wel zo dat niet elke heer over een even grote hoeveelheid macht of prestige kon beschikken. Belangrijk is daarbij de volgende stelregel: hoe groter de heerlijke macht die met heerlijkheid gepaard ging – deze macht werd bepaald door de mate waarin de bezitter in kwestie recht mocht spreken over de ingezetenen – hoe groter de adellijke uitstraling van de bezitter. Traditioneel werd daarbij een onderscheid gemaakt tussen drie graden van justitierechten: hoge justitie, middele justitie en lage justitie. Met de hoge justitie mocht elke zaak door de heerlijke rechtbanken behandeld worden, die niet expliciet aan een hogere rechtbank was voorbehouden. Belangrijk was daarbij het voorrecht om criminelen ter dood te veroordelen. Dat zorgde voor een sterk pressiemiddel tegen de inwoners van de heerlijkheid en verschafte de houders van deze rechten een aanzienlijk prestige. Dergelijke heren werden aangesproken als 'hoghe ende moghende heere'. Daarmee stonden ze tegenover de vele 'edele ende weerde heere' van het graafschap.[23] De heer van Nevele kon over de hoge justitie beschikken en behoorde dus tot de eerste, prestigieuzere groep.[24]

---

[20] P. De Win, ''Queeste' naar de rechtspositie van de edelman in de Bourgondische Nederlanden', Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis, 53 (1985), pp. 273-274.

[21] F. Buylaert, W. De Clercq en J. Dumolyn, 'Sumptuary legislation, material culture and the semiotics of 'vivre noblement' in the county of Flanders (14th–16th centuries)', Social History, 36, nr. 4 (2011), pp. 405 en 413.

[22] A. Janse, Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de Late Middeleeuwen, Hilversum, 2001, p. 354.

[23] F. Buylaert, Eeuwen van ambitie: de adel in laatmiddeleeuws Vlaanderen, Brussel, 2010, pp. 53 en 58.

[24] AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 9v-10r.

De stamboom van geslachten die doorheen de geschiedenis over Nevele heersten, was ook niet de minste. De oudst gekende heren van Nevele, het geslacht 'van Nevele', die teruggaan tot de elfde eeuw, werden doorheen de geschiedenis opgevolgd door respectievelijk de families van Longueval, van Gavere, van Gistel, van Edingen, van Fosseux en uiteindelijk van Montmorency.[25] Het belangrijke profiel van de personen die in de loop van de geschiedenis steeds heren van Nevele geweest zijn, droeg natuurlijk bij tot het prestige van Nevele als heerlijk gebied en zorgde er bovendien voor dat haar heren steeds nauwe connecties met de hoogste niveaus van de staat konden onderhouden. Daarbij moet ook de omgekeerde denkrichting gemaakt worden: deze welluidende geslachten zijn de geschiedenis ingegaan, net omdát ze de heerschappij in Nevele in handen hielden. Het is een soort kip-en-ei-probleem. Aangezien de familie della Faille vanaf de aankoop van Nevele doorheen de zeventiende eeuw inderdaad opgenomen werd in de hoogste adellijke kringen, zoals hieronder besproken zal worden, suggereert deze vaststelling dat de heerschappij in de heerlijkheid Nevele voor de familie della Faille een hefboom van sociale opwaartse mobiliteit moet zijn geweest.

Het gebeurde wel vaker dat dynamische ondernemers vanaf de zestiende eeuw een heerlijkheid opkochten met het doel om een adellijke status te verwerven.[26] Zoals dit artikel echter zal argumenteren, was dit klassieke schema duidelijk van toepassing van de della Failles, maar ook heel wat andere belangrijke factoren speelden een rol in de machtsuitbouw van deze familie, en daar zit net het vernieuwende argument. Deze casus is dus niet representatief te noemen, en vormt zelfs een grote uitzondering. Het is het atypische verhaal van een koopliedengeslacht dat zich in de adellijke top weet in te nestelen, door na een unieke kans de controle over een belangrijk heerlijk gebied te verwerven en die macht te combineren met verschillende vormen van politieke macht. Echter hebben we net vastgesteld dat, met het aantreden van della Faille als heerlijk geslacht, er voor het eerst een familie over Nevele regeert die *niet* van oudsher tot de hoge adel van de Nederlanden of Frankrijk behoorde. Dit maakt van de heerlijkheid Nevele in de zeventiende eeuw toch een erg relevante *case study* rond sociale mobiliteit en het gewicht dat het houden van een grote heerlijkheid daarbij in de schaal legt.

[25] A. Bollaert, 'De eerste heren en dames van Nevele', Het Land van Nevele, 48, nr. 4 (2017), p. 16 en A. Bollaert, 'Nevele in handen van de families van Longueval, Van Gavere, Van Gistel, Van Edingen en van Fosseux', Het Land van Nevele, 48, nr. 4 (2017), p. 77.

[26] H. Soly, Capital at work in Antwerp's Golden Age, Turnhout, 2021, pp. 93-94.

1. De heerlijkheid Nevele: geopolitiek belang

De heerlijkheid Nevele behoorde tot de kasselrij Oudburg van Gent.[27] De Oudburg omvatte 46 dorpen rond de stad Gent, traditioneel ingedeeld in vier administratieve onderverdelingen of 'roeden': de roede van Oudburg, van Nevele, van Sint-Baafs en van Sint-Pieters.[28] Nevele vormde door zijn ongewoon grote omvang dus een eigen roede binnen de Oudburg. Dit betekende echter niet dat het Nevelse ressort volledig binnen deze kasselrij gesitueerd lag; sommige ongewoon grote heerlijkheden overstegen gemakkelijk de grens van één kasselrij.[29] Zo strekte Nevele zich uit over delen van de Oudburg, de kasselrij Kortrijk, de kasselrij Vier Ambachten en zelfs tot in het Doornikse.

Het Land van Nevele was een zogenaamde conglomeraatheerlijkheid: in de loop der eeuwen was de heer van Nevele er (zeer succesvol) in geslaagd om andere, kleinere heerlijkheden in zijn directe omgeving bij zijn domein in te lijven, waardoor de heerlijkheid al vroeg tot een uitzonderlijk groot formaat uitgegroeid was. Voor de belangrijkste en grootste heerlijkheden in de Nederlanden werd ook wel het begrip van 'Land' gehanteerd. Zo sprak men bijvoorbeeld. van het 'Land van Wijnendale', het 'Land van Beveren' en dus ook van het 'Land van Nevele'.[30] Wanneer deze aggregatie precies plaatsvond, is onduidelijk, maar het moet ongetwijfeld al heel vroeg heel substantieel geweest zijn. Dit is af te leiden uit het feit dat de bronnen in de late middeleeuwen al geen verwijzingen meer maken naar de afzonderlijke statuten van de opgeslokte dorpen, maar daarentegen steeds naar het Land van Nevele als één geheel verwijzen (met Poesele als uitzondering, waarover zo dadelijk meer).

Historici zijn echter verdeeld over welke verzameling dorpen nu precies tot het Land behoorde, en welke niet. Ook voor deze territoriale aspecten vormt in de zeventiende eeuw de koopakte de meest exhaustieve bron.[31] Dit onderzoek heeft eruit kunnen opmaken dat het Land zich uitstrekte over maar liefst zeventien dorpen in het graafschap Vlaanderen. Dat was uitzonderlijk groot, aangezien het

27 Kasselrijen vormden een administratieve middenlaag tussen de lokaal-juridische eenheden van het Vlaamse platteland (de heerlijkheden) en het gewestelijke bestuur van het graafschap.

28 Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', p. 68.

29 Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 1', p. 31.

30 De term 'Land van Nevele' werd in het verleden door historici vaker in verschillende betekenissen gebruikt. 'Land van Nevele' slaat in dit onderzoek echter steeds op het niet-verkaveld gebied, een aaneengesloten gronduitgestrektheid, met het kasteel van de heer (Ooidonk) en de vrijheid van Nevele – het woongehucht Nevele-dorp beschikte over het aparte juridische statuut van 'vrijheid' (zie hieronder) – als gemeenschappelijk centrum. Zie R. Van den Abeele, 'Bijdrage tot de geschiedenis der landelijke heerlijkheden. Over het ontstaan en de territoriale constructie van de heerlijkheid Nevele', Het Land van Nevele, 41, nr. 4 (2010), p. 63. Zie ook J. Van Rompaey, 'De heerlijkheid als heem van onze voorouders', Ons Heem, 29 (1975), p. 127.

31 Zie vooral folio's AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 16v-18v en 30r-30v.

leeuwendeel van de Vlaamse hogere heerlijkheden zich slechts uitstrekte over slechts één dorp, parochie of gehucht en soms maar over bepaalde delen daarvan.[32] Demografisch gezien gaat het in 1706 volgens Paul Deprez om maar liefst 10.000 inwoners, een indrukwekkende hoeveelheid voor die tijd, wat op zijn beurt ook weer veel prestige en inkomsten voor de heer betekende.[33]

Het kerngebied van het Land, daar waar de dominantie van de Nevelese heer ontegensprekelijk was, bestond uit de dorpen Nevele, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Poesele, Sint-Jans-Leerne, Sint-Martens-Leerne, Vinkt en Vosselare. Dan waren er een aantal dorpen die zich in de grenszone van macht van de heer van Nevele en naburige heerlijke spelers bevonden. Het gaat om Astene, Baarle, Bachte, Deinze, Deurle, Drongen, Sint-Martens-Latem en Zeveren. Hoewel de Nevelse invloed er substantieel was, lagen niet alle delen van deze dorpen onder de volledige controle van de heren van Nevele. Andere lokale heerlijke spelers als de abdij van Drongen, de markies van Deinze, de heer van Zeveren etc. daagden er zijn macht uit. Er zijn conflicten gekend omtrent heerlijke rechten of betwistingen van elkaars jurisdictie.[34] Echt ingrijpende veranderingen brachten deze twisten daarentegen niet met zich mee en over het algemeen kan men dan ook argumenteren dat de Nevelse macht er zo substantieel was, dat ook grote delen van deze dorpen tot het Land gerekend kunnen worden.[35] Deze zeventien dorpen en gedeelten van dorpen samen, vormden *grosso modo* een aaneengesloten geheel dat men het 'Land van Nevele' is gaan noemen (zie Figuur 1).

32 Al is daar geen cijfermateriaal voor gekend. Zie Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 1', p. 2.

33 P. Deprez, 'Het bevolkingscijfer in de heerlijkheid Nevele gedurende de 16e, 17e en 18e eeuwen', Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, 9 (1955), pp. 54-55.

34 Inventaris van het archief van de Baronie Nevele, 1413-1815, Gent, pp. 143-146.

35 Raf Van den Abeele is verantwoordelijk voor veel pionierswerk rond de territoriale opbouw van Nevele, maar niet alle delen van zijn betoog blijven vandaag overeind. Zo verdedigt deze auteur een totaal van slechts dertien parochies. Deinze, Astene, Bachte en Baarle zijn mijns inziens daarbij ten onrechte uitgesloten. Zie Van den Abeele, 'Bijdrage tot de geschiedenis der landelijke heerlijkheden', 67. Voor alle argumentering rond deze kwestie zie S. Feys, "Gelyk den heere van Nevele doet': De heerlijkheid Nevele en haar heren in de 17de eeuw. Een institutionele studie van de heerlijkheid Nevele in het kader van decentralisatie in de Habsburgse Nederlanden', masterproef, Universiteit Gent, 2022, pp. 36-41.

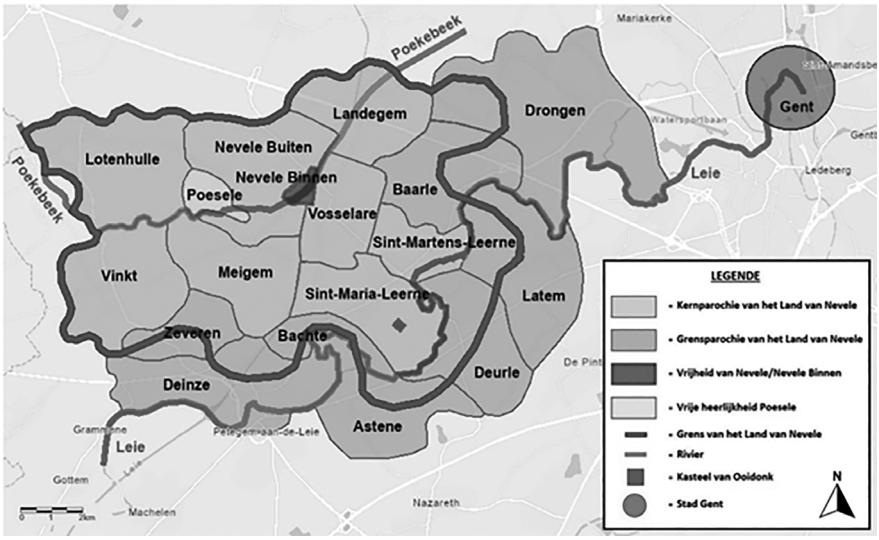

Figuur 1. *Het Land van Nevele in de zeventiende eeuw*. Tekening auteur. Voorstelling gecreëerd via *Cartesius. Kaarten, plattegronden, schetsen en luchtbeelden*, https://www.cartesius.be.

Doorheen de zeventiende eeuw vonden in het Land weinig territoriale veranderingen plaats. De heerlijke opvolging was dan ook in hoofdzaak een traditioneel verhaal van vader op oudste zoon (zie hieronder). Af en toe probeerden inhalige familieleden echter wel hun slag te slaan. In 1648 leed Jan-Maarten della Faille (1615–1669), de kleinzoon van Maarten, een groot verlies toen hij Nevele-Ronsevaal – een interessant gebied dat leenroerig ondergeschikt was aan het leenhof van de kasselrij Kortrijk, maar ergens in de dertiende eeuw bezit van de heren van Nevele werd – via een verderding kwijtspeelde.[36] Een verderding was een juridische constructie, die een uitzondering vormde op het gangbare Vlaamse erfrecht dat normaal stelde dat de oudste nog in leven zijnde zoon (de zogenaamde *primogenitus*) alle lenen van zijn overleden ouder erfde. Het gaf de jongere kinderen recht op een vast deel van de nalatenschap, in de kasselrij Oudburg traditioneel een derde (dus 'verderding').[37] Jan-Maartens jongere broer, Engelbert della Faille (1616–1678), eiste op die manier zijn derde deel van de erfenis op.[38]

Nevele was een heerlijkheid die in leen werd gehouden van de Vlaamse graaf. Een leen kan gedefinieerd worden als een opbrengstgoed, beleend door een leenheer aan een leenman, waarover de leenman bijna volledig vrij kon beschikken, in-

36 Rijksarchief Gent (verder RAG), reeks AR126, nr. 1111, 1r-1v.
37 Heirbaut, Over lenen en families, pp. 57-58 en 68.
38 RAG, reeks AR126, nr. 1111, 1r.

dien hij in ruil een aantal 'feodale' verplichtingen of diensten tegenover zijn heer nakwam.[39] Zo'n leen kon een heleboel verschillende vormen aannemen (zelfs rechten, renten, ambten etc.), maar meestal bestond een leen uit gronden en daarbij konden sommige van die gronden dan ook justitierechten (hoog, middel of laag) met zich meedragen.[40] Lenen met dergelijke rechtsbevoegdheden kregen dan het statuut van heerlijkheid.

Het merendeel van de heerlijkheden in het graafschap Vlaanderen werd direct of indirect gehouden van de grafelijke leenhoven en waren dus op die manier lenen. Niet allemaal echter, sommige waren allodiale of eigen gronden, waar geen feodale verplichtingen op wogen, zoals Poesele.[41] Poesele bekleedde een zeer aparte positie ten opzichte van de heerlijkheid Nevele. Deze zogenaamde vrije heerlijkheid kwam als allodiaal goed in 1284 in het bezit van Wouter VII de Mortagne (ca. 1260–ca. 1300), de toenmalige heer van Nevele. De Nevelse heer hield Poesele als persoonlijk eigendom, waardoor dit dorp dus in theorie een aparte heerlijkheid vormde. Alhoewel het omringd was door het Land van Nevele, maakte het er juridisch geen deel van uit. De bezitter van het allodium Poesele mocht zich 'vrijheer van Poesele' noemen en de familie della Faille de Nevele zal die titel dan ook steevast dragen.[42]

De heerlijkheid Nevele was geaffilieerd (leenrechtelijk ondergeschikt) onder het grafelijke leenhof van de Oudburg van Gent, maar de heer van Nevele was zelf ook leenheer voor zijn talloze leenmannen.[43] Voor een compleet leenroerig overzicht is hier geen plaats, maar uit de koopakte blijkt dat er in 1592 in totaal maar liefst 383 achterlenen tot de heerlijkheid Nevele behoord zouden hebben.[44] Deze achterlenen waren in hoofdzaak verspreid over de bovengenoemde zeventien parochies die samen het Land vormden, maar ook in Aalter, Aarsele, Brakel, Gent, Gottem, Hansbeke, Kortrijk, Mariakerke, Olsene, Pittem, Ruiselede, St.-Baafs-Vijve, Tielt, Vlissegem, Wachtebeke, Wingene en Wontergem werden één of meerdere lenen van het leenhof van Nevele gehouden.[45] Het leenhof van de vrije heerlijkheid Poesele beschikte in 1592 ook nog eens over negen lenen.[46] De heerlijkheid besloeg

39 R. Opsommer, Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt: het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw, Brussel, 1995, volume 1, p. 113.
40 P. Godding, Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle, Brussel, 1991, p. 158.
41 J. Denys, Inleidende nota over de lijst der heerlijkheden van Oostvlaanderen, Gent, 1950, 6.
42 A. Bollaert, 'De heren en dames van Nevele', Het Land van Nevele, 48, nr. 4 (2017), p. 12 en Van den Abeele, 'Bijdrage tot de geschiedenis der landelijke heerlijkheden', p. 58 en Bollaert, 'Nevele in handen van de Franse adellijke familie Montmorency', p. 127.
43 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 9r-9v.
44 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 22v-23r, 27v-28v en 29v-30r.
45 Afgeleid uit RAG, reeks AR126, nr. 8, 151v en reeks AR126, nr. 9, 1r en reeks AR126, nr. 19, 275r.
46 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 30r-31r.

dus geen volledig aaneengesloten territorium, maar omvatte ook ver buiten het kerngebied aan de Leie heel wat leengoederen.

Het is gekend dat Maarten della Faille met de Habsburgers op erg goede voet stond. Vooral met de aartshertogen Albrecht en Isabella (1598–1621) onderhield hij nauwe contacten. Deze gingen al terug tot de tijd van Albrecht als landvoogd. In 1596 herorganiseerde Albrecht de Opperste Admiraliteitsraad, de instelling die bevoegd was voor de maritieme oorlogsvoering en de controle van de kaapvaart, waar Maarten als expert van overzeese handel één van de hoogste posities toebedeeld kreeg. Vanwege deze functie nam Maarten, om dichter bij het centrum van de macht te zijn, een verblijf in Brussel, dat hem in staat stelde om nauwe banden te smeden met de landvoogden – al snel aartshertogen – en hun voornaamste raadgevers. Enkele jaren later werd Maarten dan ook meegevraagd op delegatie naar Londen om er samen met de hertog van Arenberg, één van de belangrijke edellieden uit de Nederlanden, Jacob I van Engeland (1566–1625) in naam van Albrecht en Isabella te feliciteren met zijn troonsbestijging. Als economisch expert werd Maarten echter hoofdzakelijk meegestuurd voor de aansluitende onderhandelingen rond het Verdrag van London, dat in 1604 de Spaans-Engelse oorlog officieel beëindigde. Door zijn enorme rijkdom fungeerde della Faille bovendien vaak als geldschieter van de aartshertogen, die hij enorme sommen leende. Mede om deze geldtransacties te bespreken, zal hij dan ook zijn hele leven lang een intensieve briefwisseling met de aartshertogen onderhouden.[47]

Het is dan ook veelzeggend dat nauwelijks tien jaar na het neerslaan van de Gentse Republiek door de Habsburgers uitgerekend Maarten della Faille – favoriet van de aartshertogen – de grootste heerlijkheid in de nabije regio verwerft. En naast haar uitzonderlijke formaat beschikte Nevele ook nog over een zeer strategische ligging, in het directe hinterland van Gent. De belangrijke kastelen en heerlijkheden in het Gentse platteland werden al sinds de middeleeuwen door de vorsten zorgvuldig verdeeld en kwamen uitsluitend in handen van adellijke geslachten met nauwe banden met de vorst.[48] In de vroegmoderne tijd was dat eigenlijk niet anders. Zeker in het kielzog van het neerslaan van de Gentse Calvinistische Republiek en in de context van de Contrareformatie impliceerde de heerschappij over deze gebieden door het spanningsveld met de (opstandige) stad Gent een heel grote lokale en regionale macht, en dus veel prestige. Aangezien Maarten het gebied verwierf tijdens een veiling, speelde een zeker element van toeval natuurlijk ook mee (hij had geen overbieders meer), maar in zo'n grote heerlijkheid vlakbij de

47 Schmitz, Les della Faille III, pp. 21-26 en Prevenier en Vermeir, 'De stad en haar vorsten', p. 62.
48 Buylaert, Eeuwen van ambitie, p. 232.

stad Gent was het voor de vorst natuurlijk aantrekkelijk om een steunpunt te hebben.

Over de godsdienstgezindheid van de della Failles is verrassend weinig gekend. Maarten zelf bekommerde zich volgens Yves Schmitz vooral op het in stand houden en versterken van het familiepatrimonium. Wat betreft religieuze kwesties zal hij dus een vrij pragmatische manier van doen hebben gehad.[49] Aangezien hij zo nauw met het hof in Brussel verkeerde, kan het echter niet anders geweest zijn dat de della Failles overtuigd katholiek waren – althans naar de buitenwereld toe. Anekdotisch bewijs lijkt dat inderdaad te suggereren; zo hebben de heren van Nevele zich altijd zeer genereus opgesteld bij schenkingen aan de katholieke gemeenschap.[50] Hierdoor mag er toch uitgegaan worden van een duidelijke katholieke profilering. Dit bijkomende element toont nog maar eens aan dat de beheersing van Nevele tijdens de Contrareformatie door della Faille dus niet bepaald onschuldig, maar daarentegen sterk politiek geladen was.

Kort na de aankoop van Nevele verwierf Maarten nog een ander heerlijk gebied: de heerlijkheid Deinze. Dit gebied omvatte als basis de omwalde stad Deinze, maar ook de rest van de parochie ('Deinze Buiten') en de dorpen Petegem, Astene en Drongen. Dit gebied verkreeg Maarten expliciet van Albrecht en Isabella. Op 15 maart 1603 besloten de aartshertogen om Deinze, dat sinds de veertiende eeuw een grafelijk domein was, aan Maarten te verpanden met een tegenwaarde van 25.000 gulden.[51] Aan het begin van de zeventiende eeuw zaten de aartshertogen namelijk krap bij kas door het geldopslorpende beleg van Oostende (1601–1604).[52] De verpanding van Deinze was een terugbetaling in natura van de vele leningen die Maarten hen verschafte.[53]

Voor Maarten was dit natuurlijk een droomscenario: de heerlijkheid Deinze grensde rechtstreeks aan Nevele. Het was natuurlijk heel slim gezien voor één familie om verschillende naburige heerlijkheden in haar bezit te hebben, die dan een aaneengesloten gebied in de regio vormden.[54] Bovendien lag ook Deinze net als Nevele schrijlings op de rivier de Leie, en was het dus ook vanuit geografisch en geopolitiek oogpunt ten opzichte van de stad Gent erg interessant. Op die manier kwam, naast Nevele, nog een ander controlepunt langs de Leie opeens in handen van dezelfde familie.[55] De volgende sectie zal bespreken hoe de heerlijkheid Nevele daarnaast ook nog eens over de hoge justitie kon beschikken, wat ook in zeven-

[49] Schmitz, Les della Faille III, pp. 89-90.
[50] Voor de aanwezigheid van de heren van Nevele in het religieuze leven van de plattelandsgemeenschap, zie Feys, 'Gelyk den heere van Nevele doet', pp. 139-146.
[51] A. Cassiman, Geschiedenis van de stad Deinze, Ledeberg, 1953, pp. 61-62, 97 en 99.
[52] RAG, reeks AR29, nr. 2, 1r-1v.
[53] Prevenier en Vermeir, 'De stad en haar vorsten', p. 62.

tiende eeuw nog steeds noemenswaardige consequenties inhield; zowel als pressiemiddel tegen de plattelandsbevolking als voor het egard van de heren.

2. Invulling en reikwijdte van de heerlijke macht in Nevele

De koopakte van 1592 vermeldt hoe de heer van Nevele over de drie graden van justitie (en daarmee over de volledige heerlijke rechtsbevoegdheid) kon beschikken:

> Item den voorschreven kooper zal hebben ende gebruyken de voorseyde heerelyckhede met hooghe, middele en nere justitie, met alle prerogativen ende gerechtigheden daer aen clevende, sulkx als van audts de overledene heeren daer over gehadt, gebruykt ende genoten hebben, zonder eenighe reservatie.[56]

De hoge justitie stelde heren in staat om verregaande rechterlijke macht uit te oefenen over de inwoners van hun gebied. Onder de hoge rechtspraak vielen namelijk alle criminele- (strafrechtelijke) en civiele (burgerlijke) zaken die niet uitdrukkelijk aan een andere rechtbank waren voorbehouden. Over het algemeen hadden hoge heren het recht om verschillende lijfstraffen uit te spreken, criminelen gevangen te zetten, goederen te confisqueren en boetes tot 60 pond parisis uit te schrijven.[57] Cruciaal was echter het recht om criminelen ter dood te veroordelen; een gekoesterd voorrecht van de hoge heren, dat hen nadrukkelijk onderscheidde van de vele lagere heren van de Habsburgse Nederlanden en dat hen tegelijk een pressiemiddel verschafte tegenover de bevolking.[58]

---

54 Reeds in 1625 regelde de Spaanse koning Filips IV de verkoop van Deinze aan zijn vertrouweling Diego Mexia Felípez de Guzmán (ca. 1580–1655). Gelijktijdig werd Deinze gepromoveerd tot markizaat, met Guzmán als eerste markies van Deinze. Waarom de familie afstand van dit gebied wenste te doen, is niet duidelijk. In deze periode was de familie verwikkeld in heel wat juridisch getouwtrek bij het afhandelen van de erfenis van de in 1620 overleden Maarten della Faille; de verkoop van deze heerlijkheid vond misschien plaats om ten minste van dat aspect van de erfenis verlost te zijn. Aangezien het om een verpanding ging, en niet om een belening, was de drempel ook lager om het gebied weer van de hand te doen. Zie RAG, reeks AR29, nr. 2/BIS, 6v-7r. Zie ook Cassiman, Geschiedenis van de stad Deinze, p. 97 en Prevenier en Vermeir, 'De stad en haar vorsten', p. 62.

55 Voor een gelijkaardige casus, zie de analyse van Frederik Buylaert en Erik Verroken over de strategische waarde van de heerlijkheid Beveren-Waas aan de rivier de Schelde. Zie F. Buylaert en E. Verroken, 'A noble altarpiece: the socio-historical context of the painting', in D. Praet en M. Martens (eds.), The Ghent altarpiece: Van Eyck: art, history, science and religion, Veurne, 2019, p. 65.

56 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 9v-10r.

57 Mertens, 'Heerlijkheden', p. 554.

58 M. Adriaens en F. Buylaert, 'Hoofdstuk 4 – Heerlijkheden, heren, en edelen', in Heerlijkheden, kapitalisme en de staat in het graafschap Vlaanderen (c. 1250-1570), pp. 29-30.

Anekdotisch bewijs toont aan dat de heer van Nevele niet aarzelde om van dit voorrecht gebruik te maken. Bij de moordaanslag op een zekere Jan Van Hulle, inwoner van de heerlijkheid, op 12 augustus 1687 voor de ingang van de herberg Den Blinden Haene (te Sint-Jans-Leerne), werden de twee daders na afloop van het gerechtelijk onderzoek door de baljuw veroordeeld. Het vonnis luidde: 'op de plaetse der voornoemde stede op een schavot gheexecuteert te worden met den sweerde, datter de doot naervolght.' Op een schavot in Sint-Jans-Leerne werden beide moordenaars dus met het zwaard onthoofd.[59]

Heren met hoge justitie hadden (in tegenstelling tot de lagere heren) daarnaast ook een grote regelgevende bevoegdheid, dat wil zeggen het recht om maatregelingen te nemen met betrekking tot de maatschappelijke orde en deze in de vorm van geboden en verboden uit te vaardigen.[60] Door het recente onderzoek van Klaas Van Gelder naar heerlijke regelementen weten we bovendien dat de hogere heerlijkheden verregaande bevoegdheden bezaten en veel aspecten van het openbare leven regelden. Reglementering die zo goed als altijd voorkwam (naast de strafrechtelijke bepalingen en sancties), had betrekking op onder meer de landbouw en het bodemgebruik, regels voor herbergiers, taverniers, bakkers, slagers en molenaars, reglementering rond het onderhoud van straten, waterwegen en bruggen en ten slotte maatregelen van brandpreventie. Minder prominente, doch aanwezige thema's waren volgens Van Gelder dan weer het beheer van weesgoederen, het respecteren van de kerkelijke infrastructuur en van de organisatie van het lokale bestuur.[61]

Het bestuur van de hoge heerlijkheid stond dus in voor het reguleren van zowat alle aspecten van het dagelijkse leven in de plaatselijke gemeenschap. Om die machtsaanspraken waar te kunnen maken, kon de heer van Nevele beroep doen op een heel kader van lokale ambtenaren en instellingen die instonden voor het goede verloop van de juridische- en administratieve gang van zaken. Ze worden ook genoemd in de koopakte: 'eenen bailliu, ende amman, vier sergeanten, die officiers zyn'.[62]

Verreweg de belangrijkste van de Nevelse ambtenaren was de baljuw. Dit was de door de heer benoemde gerechtsofficier, die de hoogste functie in de heerlijkheid bekleedde, na de heer zelf. Hij bewaart orde en recht en als de vertegenwoordiger van de heer vormde hij bij uitstek de motor van het bestuur.[63] De rol van de baljuw

59 RAG, reeks AR126, nr. 6, 1r-2r.
60 Denys, Inleidende nota, p. 15.
61 K. Van Gelder, Goede politie in de heerlijkheid. Gids en repertorium van heerlijke voorgeboden in het graafschap Vlaanderen, Brussel, pp. 37-38. Dit boek is te verschijnen. Ik verkreeg vroegtijdige inzake in het manuscript, waarvoor ik Klaas Van Gelder nadrukkelijk wens te bedanken.
62 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 22r.

van Nevele in de rechtsgang bestond erin om het gerechtelijke onderzoek te voeren, om delinquenten en getuigen op te sporen, in te rekenen en te ondervragen. In Nevele kon de baljuw beschikken over vier sergeanten om hem in die taken bij te staan. Deze officieren waren zijn rechtstreekse helpers.[64] Ze zijn te vergelijken met een soort veldwachters. Hun voornaamste taak bestond uit wat we nu de politiedienst zouden noemen: erover waken dat de verordeningen strikt nageleefd werden, het opsporen van misdrijven en het verrichten van aanhoudingen.[65] Ten slotte had de baljuw van Nevele ook nog een amman tot zijn beschikking. De amman stond in voor het voltrekken van de uitgesproken vonnissen. Zo was het zijn taak om de gerechtelijke boetes te innen. Hij was daarnaast nog belast met het beheer van de gevangenis.[66] Verder was de amman nog verantwoordelijk voor het afficheren van de kerkgeboden en de ordonnanties aan de kerkgebouwen.[67]

Elke hoge heerlijkheid beschikte ook over een schepenbank. Samen met de baljuw stond deze instelling in voor het uitoefenen van de rechtspraak, maar naast justitiële bevoegdheden hadden de schepenbanken ook politieke-, administratieve- en bestuursbevoegdheden.[68] Door het uitvaardigen van schepenordonnanties had ze ook een belangrijke wetgevende functie.[69] Voor Nevele was er echter een speciale regeling getroffen. De heer van Nevele had namelijk niet één, maar twee schepenbanken om op terug te vallen: 'Ende is gecostumeert te maeken seven schepenen binnen der vryhede ende seven buyten de vryhede, diemen noemt schepenen van buyten'.[70] De eerste schepenbank van zeven schepenen had enkel jurisdictie 'binnen der vryhede' (zie hieronder). Een tweede schepenbank van zeven schepenen, 'diemen noemt schepenen van buyten', ging over de rest van het Land van Nevele.

Het hierboven geschetste kader van lokale ambtenaren stond dus in voor de uitvoer van de verregaande regulerende bevoegdheden van de heer. De institutionele werking binnen een heerlijkheid verliep echter niet altijd van een leien dakje. Conflict kwam wel eens voor.[71] In Nevele moet dat daarentegen heel goed zijn meegevallen. De logische oplossing bij een geschil tussen de heer en één van zijn ambtenaren, was voor de heer dan vermoedelijk ook om die simpelweg te vervangen. De

63 Denys, Inleidende nota, p. 17.
64 I. Hoste en L. Stockman, Geschiedenis van Poeke, Aalter, 1985, p. 46.
65 J. Van Rompaey, Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen tijdens de Boergondische periode, Brussel, 1967, p. 255.
66 Louckx, 'Maarten della Faille', p. 64 en J. Luyssaert, 'Bijdrage tot de geschiedenis van de stad en vrijheid van Nevele', Het Land van Nevele, 37, nr. 2 (2006), p. 124.
67 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 38r.
68 Mertens, 'Heerlijkheden', pp. 553-554.
69 P. Stabel, 'Van schepenen en ontvangers: politieke elite en stadsfinanciën', Tijdschrift voor sociale geschiedenis, 18, nr. 1 (1992), p. 4.
70 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 22r.

heer van Nevele had namelijk het voorrecht om ál zijn functionarissen 'af ende aen te stellen als hem belieft', dus naar volledige willekeur.[72] De heer van Nevele kon ambtenaren naar believen ontslaan of meerdere ambten tegelijk laten uitvoeren en kon zich dus te allen tijde omringen met vertrouwenspersonen. Op die manier kwam zijn bestuurlijke- en rechterlijke macht in principe nooit in het geding.

Andere klassieke voorrechten waarover een heer beschikte, waren de zogenaamde heerlijke rechten; een omvorming van de feitelijke macht van de heren in gevestigd recht. Eigenlijk was de uitoefening van het heerlijk gezag een usurpatie van het zogenaamde *bannum*, het oorspronkelijke vorstelijke recht om te bevelen en te heersen.[73] Aangezien het een inherent kenmerk was aan het heer-zijn, beschikten zowel de heren met hoge-, middele- als lage justitie over een aantal specifieke juridische privileges, de 'heerlijke rechten', die erg verschilden al naar gelang de heerlijkheid.[74] Veelal waren dit rechten op mensen, grond en (on)roerende goederen die met een heerlijkheid verbonden waren en die toekwamen aan de heer.[75] Zo kon de heer van Nevele bijvoorbeeld beschikken over het molenrecht (de verplichting voor inwoners om al hun graan op zijn molens te doen malen, tegen de door hem opgelegde prijs), over tolrechten voor al wie over de Poekebeek wilde varen en over het veerrecht (de te betalen taks bij de overzet van een waterloop).[76] Vanwege het grote inwonersaantal van Nevele vormden de rechten ongetwijfeld een grote bron van inkomen voor de heer.[77]

De heerlijkheid bestond evenwel ook ten dienste van de bevolking, die door middel van het zogenaamde buitenpoorterschap aanzienlijke bewegingsvrijheid kon hebben.[78] Door 'poorter' of stadsbewoner te worden van een bepaalde stad, maar buiten de stadsmuren te blijven wonen (dus 'buitenpoorter') kon een plattelandsbewoner van bepaalde voordelen genieten, met name om voor het gerecht van de stad te verschijnen en dus niet voor de heerlijke rechtbank. Dat was dubbel voordelig voor de bevolking: enerzijds kon men aan eventuele juridische willekeur van de heer ontsnappen (met uitzondering van het strafrecht) en anderzijds kon de

71 Een goed gedocumenteerd voorbeeld daarvan is het proces tussen de baron van Ingelmunster en zijn burgemeester Jan De Laere in 1665 wegens 'majesteitschennis', dat eindigde met een veroordeling van De Laere tot 1000 pond boete en verbanning uit Ingelmunster. Zie R. De Clercq, 'Een proces wegens majesteitsschennis in Ingelmunster 1665. Baron Delphin de Plotho tegen Jan De Laere', De Leiegouw, 43, nr. 2 (2001), pp. 192-193.

72 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 22r en 24r.

73 Mertens, 'Heerlijkheden', p. 552.

74 Denys, Inleidende nota, p. 5.

75 J. Van Rompaey, 'Het Land en de heren van Nevele in een notedop', Het Land van Nevele, 6, nr. 3 (1975), pp. 139-140.

76 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 18v-19r en 24r.

77 Voor een overzicht van alle heerlijke rechten te Nevele zie Feys, 'Gelyk den heere van Nevele doet', pp. 65-83.

78 Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 4', p. 16.

heer zijn juridische inkomsten niet afdwingen.[79] Ondanks het gebrek aan studies voor de casus Nevele hieromtrent, kan echter gesteld worden dat – gebaseerd op beperkt cijfermateriaal voor de regio rond Deinze – het buitenpoorterschap in Nevele vermoedelijk niet wijdverspreid was.[80]

Verreweg het grootste deel van de boerenbevolking waren dus laten, gebonden aan de heer en onderhevig aan de heerlijke rechtspraak. Concreet nam dat bijvoorbeeld de vorm aan van verplichte aanwezigheid op de jaarwaarheden. Op zo'n periodieke doorlichting werden de inwoners van de heerlijkheid *en masse* ondervraagd over eventuele delicten, zowel begaan door zichzelf als door anderen.[81] Een instructieboek dat handelt over de juridische costumen van de heerlijkheid Nevele verschaft meer informatie over de 'doorghanck van der jaerwaerhede'. De gewoonte was er om 'in ghoeder prossesse alle jaere te houden een duerghaende sonnereijnen jaerwaerhede, ende dat zo wanneer Sente Baefs Dach overleden es, in elc jaer ende bovendien alzo veel dach waerheden als zyn mannen belieft.'[82] De heer van Nevele mocht dus eenmaal per jaar vlak na Sint-Baafsdag (1 oktober) een jaarwaarheid organiseren, die zolang mocht duren als de heer of zijn schepenbank dat wenste.[83]

Sommige gemeenschappen binnen het Land van Nevele konden evenwel beschikken over een persoonlijk vrij statuut. Het ging met name om de vrije heerlijkheid Poesele (zie hierboven) en de zogenaamde 'vrijheid van Nevele'.[84] Een vrijheid was een gebied, "waarvan de inwoners van hun heer bepaalde vrijheden gekregen hadden, zoals bijv. vrijstelling van heerlijke rechten zoals in Nevele," aldus Jan Luyssaert.[85] In het centrum van de parochie Nevele lag deze vrijheid gesitueerd,

[79] T. De Waele, 'The Family De Goux and the 'Land of Wedergate.' A case of Nobility, Lordship & Social Mobility in the County of Flanders', Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, 73 (2019), p. 53.

[80] Niklaas Maddens argumenteert dat het buitenpoorterschap van Kortrijk in de regio rond Deinze zeer weinig succes kende. In 1577 beschikte Kortrijk over 13002 buitenpoorters, maar daarvan waren er slechts 254 (1,95%) afkomstig uit Deinze. In Gent was de verwerving van het buitenpoorterschap verbonden aan een tijdelijk verblijf in de stad, wat een zeer hinderlijke voorwaarde vormde voor kandidaat-buitenpoorters. Ook in de stad Deinze kende buitenpoorterschap bijzonder weinig succes: van 1564 tot 1725 en van 1786 tot 1790 lieten slechts zeventien personen zich als buitenpoorter van Deinze registreren. Deze cijfers zullen ook indicatief geweest zijn voor het naburige Nevele. Zie N. Maddens, 'De dorpen ressorteren onder hogere structuren', in W. Prevenier en R. Van Eenoo (eds.), Geschiedenis van Deinze deel 3. Het platteland en de dorpen in Deinze, Deinze, 2007, p. 140.

[81] R. Moelaert, 'De heerlijkheid Wulfsberge te Oedelem en Ursel', Appeltjes van het Meetjesland, 36 (1985), p. 115.

[82] RAG, reeks AR126, nr. 1, 2r.

[83] H. Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit, Hannover, 1922, p. 37.

[84] De originele vrijheidskeure is niet bewaard gebleven, er is enkel een kopie uit 1569. Zie RAG, reeks AR126, nr. 95, 42r-46r. Zie ook Van Rompaey, 'Het Land en de heren van Nevele', p. 149 en Luyssaert, 'Bijdrage tot de geschiedenis', p. 111.

[85] Luyssaert, 'Bijdrage tot de geschiedenis', p. 106.

waar men ook wel naar verwees als 'Nevele Binnen', en waarvan de inwoners dus in mindere mate aan de heerlijke rechtspraak ondergeschikt waren.

Voor de heer van Nevele vormde de hoge justitie dus een belangrijke troef om de uitvoer van zijn gezag te verzekeren, en daarmee een belangrijke bron van politieke macht. Heren van een heerlijkheid moesten deze macht evenwel steeds delen met de andere actoren binnen de Habsburgse staat. Er was de centrale macht (de vorst), maar daartegenover stonden ook gewestelijke-, (de Raad- en Staten van Vlaanderen), regionale- (de kasselrijbesturen) en lokale autoriteiten (bijvoorbeeld de steden). Het vereiste dan ook heel wat diplomatiek talent om zich als belangrijke heer in dat sociopolitieke netwerk te begeven.[86]

Door de voortdurende militaire conflicten en de financiële aderlating die dat voor de Spaanse vorst met zich meebracht, was in de zeventiende eeuw de centrale staat vermoedelijk evenwel niet in staat om krachtig op te treden tegen de lokale bestuursniveaus of om directe gezagsuitoefening op het platteland te laten gelden.[87] Dat toonde onder meer Willy Buntinx aan, die bewijst dat verschillende ordonnanties van hogerhand op het platteland in realiteit dode letter bleven. De oorzaak daarvan legt de auteur voornamelijk bij de ongemeen sterke invloed die de dorpsheren uitoefenden.[88] Ook Harry Weinberg toonde voor de casus van Limburg aan dat de grote heren van het platteland handig gebruik konden maken van dit machtsvacuüm om zelf naar een sterkere positie te ijveren (zoals bijvoorbeeld het verwerven van meerdere heerlijkheden).[89]

De heer van Nevele botste dus op betrekkelijk weinig weerstand, zowel van hogerhand als van de inwoners van zijn heerlijkheid. Sommige gemeenschappen (Poesele, Nevele Binnen) wisten enkele privileges te verwerven, maar door de afwezigheid van een sterk buitenpoorterschap vormden deze geen doorslaggevende beknotting van de heerlijke macht. De heer beschikte bovendien over een uitgebreid juridisch apparaat om zijn verregaande regelgevende bevoegdheden te garanderen. De combinatie tussen de verregaande machtsaanspraken van de hoge heerlijkheid en de decentraliserende tendens bij de vorstelijke macht duidt erop dat de zeventiende-eeuwse overheid heerlijkheden op verregaande wijze vrij baan gaf. Op de lange termijn zal de weegschaal kantelen in het voordeel van de staatsmacht, maar in de zeventiende eeuw daarentegen kon een krachtige heer vermoedelijk nog sterk

86 T. De Waele, 'The acquisition of seigneuries and the exertion of seigniorial power in Late Medieval Flanders: The case of Wedergrate and the Goux family', The Medieval Low Countries, 7 (2020), p. 174.

87 J. Powis, Aristocracy, Oxford, 1984, p. 67.

88 W. Buntinx, 'Het "Reglement van den platten lande" (1672) en de dorpscomptabiliteit in het Land van Dendermonde', Oudheidkundige kring van het Land van Dendermonde, 14, nr. 2 (1966), p. 178.

89 H. Weinberg, Vrije rijksheerlijkheden in Limburg (1500-1800): deconstructie van een mythe, Maastricht, 2019, p. 556.

zijn mannetje staan.[90] De volgende sectie bespreekt hoe de familie della Faille erin geslaagd is om binnen dit gunstige klimaat een adellijke positie te verwerven en te consolideren.

3. Combinaties van politieke macht als sociale hefboom

Maarten della Faille heroriënteerde de investeringsstrategieën van de Antwerpse koopmansfamilie della Faille. Hij investeerde niet langer uitsluitend in de handel en het familiebedrijf, maar ook in heerlijkheden en ander onroerend bezit. In 1592 verwierf hij de heerlijkheid Nevele, zijn omvangrijkste en belangrijkste bezit, maar daarnaast bezat Maarten ook tijdelijk twee andere heerlijke gebieden: de heerlijkheid Deinze, die hierboven al besproken werd, en het veel kleinere Vichte, dat in dit betoog geen verdere rol speelt.[91] Daarmee was Maarten duidelijk op jacht naar een opname in de adelstand, want zoals hierboven reeds aan bod kwam, vormde de heerlijke macht dé belangrijkste basis voor de verwerving van het adeldom.[92] Het adellijke cachet dat gepaard ging met het bezitten van een heerlijkheid was in Vlaanderen evenwel exclusief voorbehouden aan de hogere heerlijkheden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Engeland en Frankrijk waar *alle* heerlijkheden een sociaal verheffend effect hadden. Zoals Adriaens en Buylaert stellen, "wijst dit erop dat hogere heerlijkheden inderdaad een bron van adeldom waren, en die families van adel waren juist omdat ze een van die hogere heerlijkheden in hun bezit hadden".[93]

Een ondernemer als Maarten della Faille zal natuurlijk ook gedacht hebben aan de jaarlijkse opbrengst die zo'n gebied met zich meebracht. Dit artikel heeft zich niet toegelegd op een nieuwe economische studie van de heerlijkheid Nevele in de zeventiende eeuw, aangezien cijfermateriaal al voldoende voorhanden is. Zo werd bijvoorbeeld berekend dat ten tijde van het overlijden Joris della Faille (ca. 1642), die het financiële bestuur van Nevele op orde bracht, de inkomsten van de heerlijkheid Nevele 66.382 gulden en de uitgaven 10.278 gulden bedroegen. In 1582, zestig jaar eerder, waren die bedragen respectievelijk slechts 7.724 gulden inkomsten

90 Powis, Aristocracy, p. 67.

91 In maart 1594 kocht Maarten de heerlijkheid Vichte voor 10.000 gulden van Philips van der Vichte, de toenmalige heer die zwaar in geldnood verkeerde. De heerlijkheid Vichte ressorteerde onder de kasselrij Oudenaarde en beschikte eveneens over de hoge justitie. Het strekte zich uit over het grondgebied van de parochie Vichte en bevatte enkele leengoederen in de parochies van Ingooigem, Otegem, Izegem, Kaster, Waregem en Lede. In 1611 maakte een zekere Françoise van der Vichte (de zus of dochter van Philips; het is onduidelijk), van haar afstammingsrechten gebruik om de heerlijkheid terug te eisen. Er volgde een proces dat nog aansleepte tot 1617, maar dat Maarten uiteindelijk verloor, waarna het gebied naar de familie van der Vichte terugkeerde. Zie Louckx, 'Maarten della Faille', pp. 67-68 en Schmitz, Les della Faille III, p. 39.

92 Buylaert, De Clercq en Dumolyn, 'Sumptuary legislation', p. 413.

93 Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 4', pp. 3, 17 (citaat) en 25.

en 13.631 gulden uitgaven.[94] Onder een efficiënt financieel bestuur vormde de heerlijkheid Nevele dus duidelijk een rendabele onderneming, die vaste inkomsten garandeerde. De voornaamste focus van dit artikel ligt daarentegen bij de sociale promotie van de familie della Faille in de zeventiende eeuw, aangezien er voldoende bewijs is dat aantoont dat deze heerlijkheid de familie della Faille op de lange termijn veel meer opbracht dan louter economisch rendement: een opname in de adelstand.

Hoewel Maarten vanaf 1592 een hoge heerlijkheid in zijn bezit had en er kort daarop nog twee aan zijn verzameling toevoegde, liet een officiële opname in de adelstand toch nog 22 jaar op zich wachten. In 1614 verkreeg Maarten adelsverheffing door de aartshertogen Albrecht en Isabella, aan wie hij eerder ook al de heerlijkheid Deinze te danken had.[95] Maarten werd vanaf dat moment pas officieel opgenomen in de adelstand, waarmee het sociale cachet dat hij verworven had sinds de aankoop van de heerlijkheid Nevele en de uitvoer van de heerlijke macht eindelijk werd erkend.

De drie domeinen die Maarten verwierf, vormden een mooie erfenis die hij ongetwijfeld aan zijn kinderen wilde doorgeven. Maarten della Faille en zijn echtgenote Sybille Stechter (1545–1589) hadden een zeer vruchtbaar huwelijk. Het paar zou meer dan 20 kinderen op de wereld gezet hebben. Elf kinderen bereikten de volwassen leeftijd: zeven zonen en vier dochters.[96] Volgens het gangbare Vlaamse erfrecht zou Maartens volledige erfenis aan zijn oudste zoon Jan della Faille (1566–1649) moeten toekomen, maar Maarten had nog bij leven een heel andere juridische regeling op poten gezet. Nog voor Maarten in 1620 stierf, had hij namelijk testamentair laten bepalen dat zijn twee oudste zonen, Jan della Faile en Joris della Faille (1567–1642), gezamenlijk de heerlijke macht zouden uitoefenen.[97]

Na Maartens dood werd dit duo gedurende zo'n 20 jaar gelijktijdig heer van Nevele. Deze in Vlaanderen heel ongebruikelijke regeling noemt men met een Franse term ook wel *coseigneurie*, in het Nederlands iets als 'coheerschappij'.[98] Deze regeling was zeldzaam in Vlaanderen aangezien het volgens het erfrecht de gewoonte was om overerving van vader op oudste zoon te laten gebeuren. Dat was een goede zaak voor de familie, die in principe haar patrimonium zoveel mogelijk wenst te bewaren en de bestuurlijke macht (de basis van haar adellijke status) te vrijwaren

94 André Bollaert, 'De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen de familie Della Faille', Het Land van Nevele, 48, nr. 4 (2017), p. 178 en Schmitz, Les della Faille III, p. 38.
95 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 1r-1v.
96 Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', p. 44.
97 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 1r–1v.
98 H. Débax, 'Chapitre premier. La coseigneurie: les mots et la chose', in La seigneurie collective: pairs, pariers, paratge, Rennes, 2012, pp. 5 en 93.

van verbrokkeling.[99] Waarom Maarten dan toch voor deze opmerkelijke juridische constructie opteerde – en daarmee opteerde voor een serieus risico op versplintering van zijn erfenis – is niet geweten. Schmitz heeft geopperd dat Joris gewoonweg de lievelingszoon van Maarten was, maar dit blijft natuurlijk slechts speculatie.[100] Daarenboven blijkt uit de bronnen dat dit model van coheerschappij in het geval van Jan en Joris geen efficiënte regeling was en dat beide broers elkaar af en toe actief tegenwerkten.[101] Het kwam zelfs tot een zaak voor de rechtbank in Gent, waar het uiteindelijke vonnis luidde dat de heerlijkheid niet opgesplitst zou worden, maar wel dat men de meubels en het zilverwerk uit het kasteel van Ooidonk onder de twee broers diende te verdelen. Deze regeling kwam er pas op 28 maart 1634, meer dan veertien jaar na de dood van Maarten, wanneer beide broers al erg op leeftijd waren (respectievelijk 68 en 67 jaar).[102]

Jan huwde met Adrienne Maes (ca. 1581–1645), de dochter van Engelbert Maes (1545–1630), hoofdvoorzitter van de Geheime Raad en daarmee één van de belangrijkste ambtenaren in de Habsburgse Nederlanden.[103] Dit huwelijkspatroon komt steeds terug: de heren van Nevele huwen uitsluitend met de dochters van de belangrijkste en meest welgestelde functionarissen van hun tijd. Zo bouwden ze een uitgebreid netwerk op. Wat bij de heren van Nevele in de zeventiende eeuw opmerkelijk genoeg niet voorkwam, waren huwelijken met adellijke dames. Dat is hoogst onorthodox, aangezien een adellijk concubium traditioneel één van de belangrijkste kenmerken van de adellijke levenswijze was.[104]

Zoals de meeste heren van Nevele zouden doen, probeerde Jan een openbaar ambt te bekleden in één of andere grootstad. In 1619 werd hij aangesteld als schepen in de schepenbank van Antwerpen, een functie die hij twee jaar zou vervullen.[105] Op die manier combineerde Jan verschillende rurale- en stedelijke vormen van politieke macht met elkaar, wat zeker een belangrijke bron van prestige betekende. In 1623 ontving Jan della Faille dan ook zijn ridderbrief vanwege koning Filips IV (1605–1665). Met dit document verkreeg Jan 'que notre bon plaisir fust l'honorer ducdit tiltre et degré de chevaliere', de riddertitel dus.[106] De titel van 'rid-

99 Heirbaut, Over lenen en families, p. 68 en Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 5', p. 7.
100 Schmitz, Les della Faille III, pp. 110-11.
101 Bijvoorbeeld het bisschoppelijk visitatieverslag van Triest over de parochie Nevele in 1633: "De baljuw, de magistraat en alle officieren waren toen uit hun ambt ontzet wegens meningsverschillen tussen de plaatselijke heren, dit tot groot nadeel van de kerk en het handhaven van de orde." Zie F. Cieters en J. Van de Casteele, 'Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest', Het Land van Nevele, 7, nr. 4 (1976), pp. 196-197.
102 Dit vonnis wordt vermeld in Schmitz, Les della Faille III, pp. 71-72.
103 Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', p. 47.
104 A. van Steensel, Edelen in Zeeland. Macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving, Hilversum, 2010, p. 243.
105 N. Kerckhaert, 400 jaar Ooidonk, Gent, 1995, p. 89.
106 AKL, Rouge, Archives Nevele, Pièce 19, 1r.

der' was recent erfelijk geworden, met de teloorgang van het militaire belang van ridders sinds de zestiende eeuw, en mocht dus ook door Jans afstammelingen gedragen worden.[107]

Ook Joris koos ervoor om zijn heerlijk gezag in Nevele te combineren met andere vormen van politieke macht. Van zijn vader Maarten kreeg Joris het ambt van baljuw van de kasselrij Oudburg, waardoor hij een belangrijk persoon zou worden in de Gentse streken.[108] De kasselrijbaljuw was de vertegenwoordiger van de vorst binnen diens kasselrij. Daardoor was hij belast met de bekendmaking van de vorstelijke ordonnanties binnen zijn werkgebied en vormde hij een waakhond bij de rechtsbedeling van de lagere besturen, dat onder zijn toezicht stond. Ook vertegenwoordigde hij de vorst in het grafelijke leenhof, in dit geval dat van de Oudburg. De kasselrijbaljuws van Gent en Brugge waren door de uitgestrektheid van hun ambtsgebieden, het belang van hun stedelijke hoofdzetels als politieke centra en hun hoge wedde veruit de belangrijkste van Vlaanderen.[109] Maarten verkreeg dit ambt in 1605 wederom van de aartshertogen ter compensatie van zijn generositeit als geldschieter, maar droeg dit ambt onmiddellijk over aan Joris, die op 21 juli 1605 als baljuw aangesteld werd.[110]

Joris overleed kinderloos in 1642, zodat Jan vanaf dat moment de enige eigenaar van hun gemeenschappelijke eigendommen werd (Jan overleed zelf zeven jaar later, in 1649). Het leeuwendeel van de nalatenschap van Joris was echter voorbestemd voor de kinderen van zijn jongere broer Etienne (1582–1644), die later aan de basis zouden liggen van de familietak della Faille d'Huysse, aangezien hij zelf kinderloos bleef.[111] Het belangrijke baljuwsambt bleef gedurende de hele zeventiende eeuw in handen van deze familietak, zoals onderstaand schema illustreert (zie Figuur 2).

Naam	Datum aanstelling	Relatie tot voorganger
Maarten della Faille	21/07/1605	/
Joris della Faille	21/07/1605	Tweede oudste zoon
Jan-Baptiste della Faille d'Huysse	26/11/1642 *Cumul met ambt van hoogbaljuw van stad Gent*	Neef

107 P. Janssens, De evolutie van de Belgische adel sinds de late middeleeuwen, Brussel, 1998, p. 117.
108 Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', pp. 47-48.
109 Van Rompaey, Het grafelijk baljuwsambt, pp. 186, 265, 278 en 283.
110 Louckx, 'Maarten della Faille', p. 81.
111 Bollaert, 'De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen', p. 177.

Naam	Datum aanstelling	Relatie tot voorganger
Maximiliaan-Nicolas della Faille d'Huysse	30/10/1686 *Ook hoogbaljuw van Gent*	Oudste zoon
Ferdinand-Hyppolite della Faille d'Huysse	Maart 1691 *Ook hoogbaljuw van Gent*	Oudste broer
Jacques-Joseph della Faille d'Huysse	15/01/1707 *Ook hoogbaljuw van Gent*	Neef
→ Ambt verloren op 05/08/1710 aan Philippe-François Sersanders, markies van Luna		

Figuur 2. *Lijst van kasselrijbaljuws van de Oudburg van Gent afkomstig uit het geslacht della Faille*. Gegevens aangevuld uit L. Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille in de zeventiende eeuw', masterproef, Universiteit Gent, 2019, p. 87. Oorspronkelijk uit M. Ruyssen, 'De familie della Faille d'Huysse. Een sociaal-economische bijdrage tot de studie van de Vlaamse adel in de 17e en 18e eeuw', PhD diss., Katholieke Universiteit Leuven, 1988, bijlage bij p. 17.

Vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw zullen de baljuws tevens gelijktijdig het ambt van hoogbaljuw van de stad Gent uitoefenen. In de Oudburg van Gent bestond er namelijk een onderscheid tussen de kasselrijbaljuw van de Oudburg en de hoogbaljuw van Gent (die enkel binnen de stad ressort had). Die opsplitsing was er niet overal, voor Brugge bijvoorbeeld was dit één en dezelfde persoon.[112] De della Failles zijn er dus opmerkelijk genoeg in geslaagd om een cumul van deze twee ambten af te dwingen. Deze vooraanstaande positie zouden ze pas in de achttiende eeuw kwijtspelen, volgens Bruylandt een gevolg van de tegenstand van de della Failles tegen het Anglo-Bataafs condominium (1706–1716) in de Zuidelijke Nederlanden.[113]

Jan-Maarten della Faille, Jans oudste zoon, huwde met Marie Piersenne (onbekend–1646), dochter van de ontvanger-generaal van de koninklijke domeinen in Vlaanderen en daardoor wederom met een bemiddelde familie van functionarissen, maar geen adellijk geslacht.[114] Het waren echter slechte tijden voor de heerlijkheid Nevele. Jan-Maarten was na een verderding grote delen van zijn vaders erfenis aan zijn jongere broer Engelbert kwijtgespeeld (zie hierboven). In augustus 1667 teisterden Franse troepen Nevele met plunderingen. Op de koop toe was er het onverwachte overlijden van Jan-Maarten op 15 augustus 1669. Op dat moment had enkel zijn oudste zoon Jan-Frans (1642–1696) het ouderlijk huis al verlaten, *nota bene* om in te treden bij de Gentse jezuïeten.[115]

[112] Van Rompaey, Het grafelijk baljuwsambt, p. 187
[113] Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', pp. 67-71.
[114] Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', p. 53.
[115] Bollaert, 'De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen', pp. 180-181.

Toen het nieuws van zijn vaders overlijden hem bereikte, trad Jan-Frans della Faille onmiddellijk uit de jezuïetenorde om zijn positie als heer van Nevele op te eisen. Op 12 augustus 1670 huwde hij met zijn 25-jarige nicht Maria Johanna Catharina della Faille (1645–1725), Engelberts dochter. Aangezien het een huwelijk met zijn volle nicht betreft, was hiervoor toestemming van het Vaticaan vereist, die ze uiteindelijk verkregen van paus Clemens IX (1600–1669)[116]. Jan-Frans was gedurende één jaar de tweede schepen van Gedeele in Gent en werd er ook opgenomen in de Raad van Bestuur van de Berg van Barmhartigheid.[117]

In 1670 volgde een historisch hoogtepunt voor de heren van Nevele: Jan-Frans kreeg de titel van baron toegewezen, met een verheffing van Nevele tot baronie.[118] Nevele onderging door het verwerven van de baronnentitel ongetwijfeld een forse opwaardering, aangezien deze titel in Vlaanderen slechts heel zelden uitgedeeld werd.[119] Dietstalig Vlaanderen kende maar drie middeleeuwse baronieën, met name Boelare (kasselrij Aalst), Eine en Pamele (beide kasselrij Oudenaarde).[120] Belangrijke heerlijke geslachten, zoals in Nevele in de zeventiende eeuw, slaagden er vanaf de zestiende eeuw wel eens in om van de Bourgondisch-Habsburgse vorsten een opwaardering voor hun heerlijkheid te verkrijgen. Zo werd bijvoorbeeld het Land van Gavere in 1533 een prinsdom, het Land van Rode in 1682 een markizaat en de heerlijkheid Nevele in 1670 op dezelfde manier een baronie.[121] Dit rijtje bleef echter kort: in een heerlijk landschap van zo'n 800 hogere heerlijkheden en zo'n 2500 lagere heerlijkheden, was dit enkel voorbehouden voor de absolute top.[122] Deze baronnentitel was overdraagbaar bij eerstgeboorte en bleef nog in gebruik door Engelbert-Maarten (1672–1714), het enige overgebleven kind van Jan-Frans, en daarna door diens zoon Pieter-Engelbert-Maarten della Faille (1699–1736) en kleinzoon Jan Karel Adriaan, de die in 1801 kinderloos overlijdt. Deze laatste drie heren vallen echter buiten de strekking van dit artikel.

Op vlak van huwelijksstrategie kozen de della Failles er opmerkelijk genoeg dus niet voor om zich met gevestigde (oud)adellijke geslachten te vermengen. Ze opteerden daarentegen volledig voor het uitbouwen van een netwerk onder de belangrijkste functionarisgeslachten, die niet van adel waren. Verder wist de familie della Faille de hierboven besproken grote macht van een hoge heerlijkheid te com-

116 Bruylandt, 'Sociale mobiliteit bij de familie della Faille', p. 55.
117 Kerckhaert, 400 jaar Ooidonk, p. 93.
118 Y. Schmitz, Les della Failles I. Des originis aux XVIIième siècle, Brussel, 1965, p. 12.
119 Janssens, De evolutie van de Belgische adel, p. 469.
120 Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 1', p. 31.
121 Van Rompaey, 'De heerlijkheid als heem', p. 127.
122 Adriaens en Buylaert bekomen dit aantal op basis van een studie van de leenregisters van de zeven kasselrijen in Dietstalig Vlaanderen, voor de periode c. 1470–1550. Zie Adriaens en Buylaert, 'Hoofdstuk 1', pp. 29-30.

bineren met een duurzame positie als baljuw van de Oudburg, als hoogbaljuw van Gent én was geregeld ook in bestuur van de stad Gent zelf (of andere grote steden) actief. Dat kadert in een bredere trend, waarin sinds de vijftiende eeuw bepaalde elitegroepen erin slaagden om op lokaal en regionaal staatniveau door de combinatie van verschillende bronnen van politieke macht (met name rurale- en stedelijke machtsposities) een toenemende dominante positie voor zichzelf uit te kerven.[123] Niet alleen behoorde een flink deel van de Oudburg tot het Land van Nevele, maar tegelijkertijd combineerde della Faille het bezit van deze heerlijkheid met een vrijwel erfelijk geworden bestuursmandaat voor één (later twee) van de belangrijkste ambten binnen de hele kasselrij. Dit vormde evenwel nog steeds een uitzonderlijke prestatie in de context van de Habsburgse Nederlanden, waar juridische en administratieve autoriteit verdeeld was over veel verschillende instellingen en machtsuitoefening vaak nog een privaat eerder dan publiek karakter bekleedde.[124]

De combinatie van al deze verschillende vormen van politieke macht had op de lange termijn een duidelijk sociaal verheffend effect voor de familie. Op enkele generaties tijd klimt de familie op tot de hoogste adellijke kringen, met in 1670 als hoogtepunt de exclusieve baronnentitel. In de volgende sectie zal via de casus van de heropbouw van het kasteel van Ooidonk aangetoond worden dat de heren van Nevele zich bij dat alles ook gewend hebben tot een slimme strategie van profilering om deze nieuw verworven machtspositie te consolideren en letterlijk en figuurlijk in steen te beitelen.

4. Het kasteel van Ooidonk als exponent van heerlijke profilering

Eenmaal een opname in de adelstand verworven was, was het natuurlijk de bedoeling om die adellijke machtspositie zo lang mogelijk vast te houden en voor toekomstige generaties te consolideren.[125] Het is daarom interessant te onderzoeken op welke manieren de della Failles hun heerlijke macht communiceerden en hoe ze

[123] Deze trend is onder meer beschreven voor de kasselrij Brugse Vrije en de kasselrij Veurne. Zie respectievelijk F. Buylaert en A. Ramandt, 'The transformation of rural elites in Late Medieval Flanders: oligarchy, state formation and social change in the liberty of Bruges (ca. 1350 – ca. 1525)', Continuity and Change, 30, nr. 1 (2015), p. 63 en J. Braekevelt en F. Buylaert, 'Rural political elites and social networks in Late Medieval Flanders: the Castellany of Furnes', in G. Martyn, R. Vermeir en C. Vancoppenolle (eds.), Intermediate Institutions in the County of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era, Brussel, 2012, pp. 111-112.

[124] Buylaert en Ramandt, 'The transformation of rural elites', p. 45.

[125] De Waele, 'The acquisition of seigneuries', p. 168.

dus hun stempel drukten op hun heerlijke gebieden. De herstellingswerken aan het kasteel van Ooidonk onder Maarten della Faille vormen de duidelijkste exponent van een stellige communicatie-strategie, erop gericht om de sociopolitieke ambities van een nieuw heerlijk geslacht in de kijker te zetten.

Het kasteel van Ooidonk (in het dorp Sint-Jans-Leerne, nu Bachte-Maria-Leerne) gaat terug tot een hoeve die reeds in de 11de eeuw op de locatie van het latere kasteel te vinden was. De strategische ligging van de hoeve – in een bocht van de Leie omringd door moerassige weilanden – was echter uitstekend om een versterkte vesting op te trekken.[126] Eind veertiende eeuw liet Jan III van Fosseux (ca. 1340–1414) de hoeve dan ook uitbouwen tot een stevige waterburcht. Ooidonk bestond sindsdien uit een opperhof met het woongebouw, beschermd door vier torens in een vierkant patroon (zie Figuur 3). Het opperhof was volledig 'ront omme bewalt' met een slotgracht en bereikbaar door middel van 'een optrekkende brugghe' over de wallen. Het neerhof, met alle bijgebouwen en terreinen, was eveneens omgeven door een slotgracht, die in rechtstreekse verbinding stond met de rivier de Leie.[127]

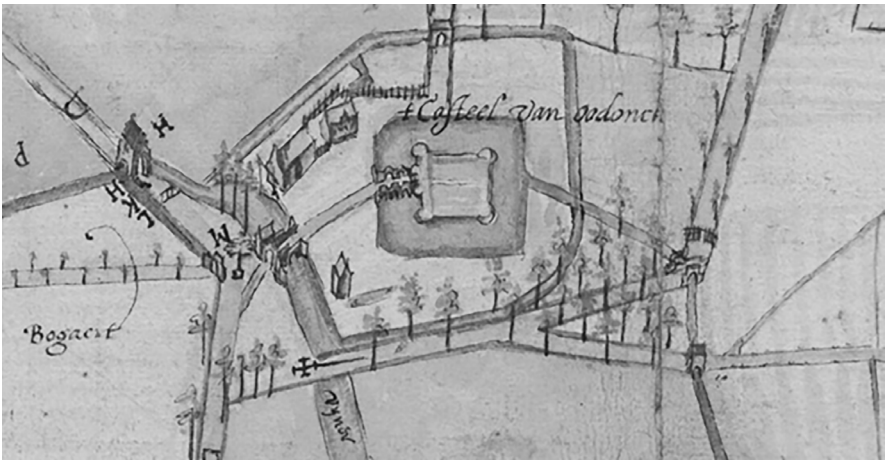

Figuur 3. *Detail uit 'Kaart van het kasteel van Ooidonk met de kasteelgronden, boomgaarden, grachten en wegen, 17de eeuw'* (RAG, reeks VZ1, nr. 997). Gravure in kleur, 59 x 60 cm. Via *Cartesius. Kaarten, plattegronden, schetsen en luchtbeelden*, geraadpleegd 13.11.2022, https://www.cartesius.be.

126 De Groote, 'Het kasteel van Ooidonk', p. 214.
127 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 15v-16r.

Vanaf 1381 was het kasteel van Ooidonk de officiële verblijfplaats van de heer van Nevele geworden. Sinds 1579 was het kasteel van Ooidonk echter 'geheel verbrant ende geruineert', een ruïne dus.[128] Dat jaar werd het verwoest door de Gentse calvinisten. Hoewel er geen directe aanleiding gekend is voor deze verwoesting, gaan historici ervanuit dat het Gentse stadsbestuur het kasteel van Ooidonk als een dusdanige bedreiging voor de eigen veiligheid beschouwde, dat men zich genoodzaakt voelde om tot een preventieve aanval over te gaan.[129] Het was hoe dan ook veelzeggend voor de militaire kracht die Ooidonk ook in die tijd nog uitstraalde en de angst die het kasteel zijn tijdsgenoten binnen de Gentse stadsmuren nog inboezemde.

Maarten liet onmiddellijk na de aankoop van Nevele en de verwerving van dit gebouwencomplex in 1592 herstellingswerken aanvangen om het in zijn volle glorie te herstellen. Rond 1595 was de verbouwing al ver genoeg gevorderd voor Maarten om er zijn intrek te kunnen nemen.[130] De laatste herstellingen en verbouwingen aan het kasteel en het domein zouden echter pas omstreeks 1612 helemaal beëindigd zijn.[131] Van 1595 tot 1801 zullen ook alle zeven generaties della Faille-Nevele het slot bewonen en gebruiken als het centrum van hun heerlijke macht.

Ondanks het bezit van verschillende patriciërswoningen (in Gent, Brussel, Antwerpen...), heeft Raf Van den Abeele vastgesteld dat de heren van della Faille de Nevele, de ene weliswaar meer dan de andere, herhaaldelijk het kasteel van Ooidonk bezochten en er dan ook geruime tijd verbleven.[132] Wanneer een heer zijn domicilie in het dorp hield, was zijn invloed op het leven in de heerlijkheid immers al snel heel wat groter.[133] En wanneer de heer niet in zijn heerlijkheid verbleef, diende zijn kasteel als een soort substituut van zijn heerlijke persona en als socioculturee*l landmark* een voortdurende herinnering aan de heerlijke macht.

De della Failles hadden natuurlijk ook zeer goed het symbolische belang van dit soort gebouwen begrepen. Bij de optrek van het nieuwe gebouw liet hij de oude waterburcht omtoveren tot een bijzonder luxueus kasteel in typische Vlaamse renaissancestijl, waardoor het geheel meteen veel aanzienlijker en adelijker werd dan ooit tevoren.[134] Kasteel Ooidonk heeft vandaag nog steeds de oude hoektorens met schietgaten, compleet met omwalling en ophaalbrug die herinneren aan de vroegere burchtfunctie, maar tijdens de restauratie door Maarten werd tegelijk duidelijk dat

128 AKL, Rouge, Archives Nevele, Liasse 39, 15v-16r.
129 Kerckhaert, 400 jaar Ooidonk, p. 32.
130 C. Alleene en V. Van Doorne, 150 jaar kasteelheren van Ooidonk. Een familiekroniek, Gent-Kortrijk, 2014, p. 15.
131 Bollaert, 'De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen', p. 164.
132 Van den Abeele, Het domein van Hodonk, p. 15.
133 F. Lantink en J. Temminck, Heerlijkheden in Holland, Hilversum, 2017, p. 42.
134 Alleene en Van Doorne, 150 jaar kasteelheren van Ooidonk, p. 15.

het kasteel sinds de zeventiende eeuw vooral een residentieel karakter zou krijgen. Hoewel het kasteel duidelijk nog een militaire rol gespeeld heeft in de Zuid-Nederlandse fase van Opstand, verloor het haar militaire functie in de zeventiende eeuw.

Voor de herstellingswerken werden kosten nog moeite gespaard. Zo werden er maar liefst vijftig scheepsladingen stenen, afkomstig van het verwoeste Sint-Margrietenklooster in Deinze, vanuit Deinze over de Leie naar Ooidonk gebracht.[135] Maarten gaf de voorkeur aan een heel duur interieur, met onder meer zeldzame meubelstukken, schilderijen, tapijten, porselein, zilver- en goudsmeedwerk en een eetzaal in Lodewijk XVI-stijl.[136] Zo vermeldt Louckx dat Maarten zichzelf, zijn vrouw Sybille en hun recent overleden dochter Hester liet portretteren in de periode rond 1592 (duidelijk symbolisch, kort na de aankoop van Nevele) door Bernard de Rijckere (1535–1590, afgewerkt door Bernards zoon). Deze werden samen met een hoop andere kunstwerken, de meeste niet nadergenoemd, als wandversiering in Ooidonk opgehangen.[137] Verder liet Maarten nog een monumentale toegangsweg tussen zijn kasteel en het naburige dorp van Sint-Jans-Leerne aanleggen, compleet met poortgebouw bekend als de Blauwe Poort of Porta Arboreti. Maarten liet dit poortgebouw al in 1595 plaatsen. Oorspronkelijk zou het kasteel zeven van die gelijkaardige poorten hebben gehad, maar de Porta Arboreti is de enige die er vandaag nog staat. Het moet Maarten allemaal handenvol geld gekost hebben. Ondanks uitvoerige restauraties door de kasteelbewoners vanaf de negentiende eeuw, is het aanzien van het kasteel sinds Maartens tijd nauwelijks veranderd (zie Figuur 4).[138]

Figuur 4. *Het kasteel van Ooidonk vandaag (vooraanzicht)*. Foto: Tom Thienpont.

135 Prevenier en Vermeir, 'De stad en haar vorsten', p. 62.
136 De Groote, 'Het kasteel van Ooidonk', p. 215.
137 Louckx, 'Maarten della Faille', p. 109.
138 De Groote, 'Het kasteel van Ooidonk', p. 215.

Maarten koos ervoor om bij de restauratiewerken het oorspronkelijke vierkante grondplan van Ooidonk te behouden. Dit was geen toeval. Sommige nieuwe edellieden ijverden ernaar om, door hun buitenverblijven er zoveel mogelijk te laten uitzien als middeleeuws kastelen, zich te profileren als de gelijke van de oude adel.[139] De heropbouw van Ooidonk was dus een uiterlijke vertoning van Maartens politieke- en sociale ambities en tegelijk een bevestiging van de rang en status van diens geslacht.[140] Bij de belangrijke status die gepaard ging met het heerschap in Nevele, hoorde immers ook een prestigieuze verblijfplaats.

De restauratie van kasteel Ooidonk vanaf 1592 was de exponent van een hele bewuste strategie van heerlijke profilering. Door een riant paleis op de oevers van de Leie neer te planten, werd de macht van het Nevelse heerlijke geslacht heel duidelijk in de verf gezet. Het vormde ook een uitstekende manier om de recent verworven heerlijke machtspositie te consolideren en deze te adverteren naar de *peers*. Een andere gevolgtrekking die hier ook gemaakt kan worden, is dat de geopolitieke waarde van een dergelijk kasteel in de zeventiende eeuw niet meer militair was, zoals ook door andere literatuur aangetoond werd.[141] Hoewel Ooidonk in de middeleeuwen een belangrijke burcht aan de Leie was, zag della Faille er duidelijk geen noodzaak meer in om nog – behoudens de klassieke façade – een functioneel kasteel te onderhouden.

5. Conclusie

Dit artikel toonde aan dat de heerschappij over de heerlijkheid Nevele in de zeventiende eeuw binnen het graafschap Vlaanderen in termen van sociale- en politieke invloed een bijzonder grote bron van lokale en regionale macht vormde, die in combinatie met andere bronnen van politieke macht een sociaal verheffend effect hadden voor de familie della Faille vanaf 1592. Het geopolitieke belang van deze heerlijkheid kwam voort uit haar uitzonderlijke formaat van zeventien dorpen (maar liefst 10.000 inwoners) en strategische ligging in het Gentse hinterland; niet

139 Hoewel Maarten della Faille een exponent van deze traditie genoemd kan worden, gaat deze opvatting zeker niet op voor de alle nieuwe edellieden in de vroegmoderne tijd. Zoals Jan Deprest aantoonde, was het statistisch gezien slechts de minderheid die zich wilde affirmeren en vereenzelvigen met dit soort middeleeuwse structuren. Zie J. Deprest, 'Symboliek van de vroegmoderne kasteelarchitectuur in Vlaanderen', masterproef, Universiteit Gent, 2015, p. 192.

140 K. Enenkel en K. Ottenheym, Ambitious antiquities, famous forebears: constructions of a glorious past in the early modern Netherlands and in Europe, Leiden, 2019, p. 310.

141 P. Janssens, 'Vivre noblement hier et aujourd'hui', Revue belge de philologie et d'histoire, 88, nr. 2 (2010), p. 345 en zie voor een gelijkaardige casus Koen De Vlieger-De Wilde en Joke Bungeneers, '*Kasteel d'Ursel* in Hingene: from *maison de plaisance* to ducal *lieu de mémoire*?', Revue belge de philologie et d'histoire, 88, nr. 2 (2010), 455-62.

in het minst door de controlerende kracht van dit soort blokkadepunten langs de rivier de Leie. Door het spanningsveld met de stad Gent (en met de Gentse opstandigheid nog vers in het geheugen) impliceerde het heerschap over dit gebied in termen van sociale- en politieke invloed dus een heel grote lokale- en regionale macht en dus veel prestige.

Voeg daarbij de verregaande regulerende kracht van de heerlijke macht met de hoge justitie, wat maakt dat ook in de zeventiende eeuw de belangrijke heren van het Vlaamse platteland nog grote machtsaanspraken over hun inwoners claimden en daarin nauwelijks gehinderd werden door de centrale overheid, die hoge heerlijkheden nog op verregaande wijze vrij baan gaf. Op de lange termijn zal de weegschaal kantelen in het voordeel van de staatsmacht, maar vanwege chronisch geldgebrek van de Spaanse vorsten kon een krachtige heer in de zeventiende eeuw vermoedelijk nog sterk zijn mannetje staan. Dat maakte het verwerven van zo'n hoge heerlijkheid natuurlijk zeer interessant. Men kon het openbaar gezag dat met het houden van heerlijkheden verbonden was aanwenden als een stevige fundering om de eigen sociopolitieke ambities (en dat van de familie) na te streven.

Aangezien adeldom traditioneel nauw verbonden was met de heerlijke machtsuitoefening, vormde het opnemen en uitoefenen van de heerlijke macht een ideale springplank voor een opname in de adelstand. Hoe omvangrijker de gemeenschap en hoe intensiever het bestuur in een heerlijkheid, hoe meer sociaal prestige, ofwel adeldom. Voor Nevele toonde dit artikel dan ook aan dat dit qua omvang en bestuursrecht duidelijk *top of the bill* was, waardoor het geen toeval was dat de heerlijkheid tot 1592 steeds door hoge edelen in leen werd gehouden. Op de lange termijn zorgde het er dan ook voor dat de familie della Faille een adellijke positie kon verwerven en consolideren.

Het in leen houden van de belangrijke heerlijkheid Nevele vormde in de context van de zeventiende eeuw een interessant medium om de familiale sociopolitieke ambities te cultiveren, en vormde daardoor de ideale hefboom voor een opname in de adelstand. Het houden van één heerlijkheid (of meer) vormde bovendien een heel goede manier om een verworven adellijke positie van generatie op generatie door te geven. In die context zagen we ook via de casus van de herstellingswerken aan het kasteel van Ooidonk hoe de heren van Nevele zich gewend hebben tot een slimme strategie van profilering. De heropbouw van Ooidonk tot een riant paleis vormde een uiterlijke vertoning van Maartens sociale ambitie en tegelijk een bevestiging van de rang en status van diens geslacht. Een dergelijke strategie van heerlijke profilering heeft er ongetwijfeld in belangrijke mate toe bijgedragen dat de familie della Faille sinds 1592 en tot het einde van het *ancien régime*, alles samen meer dan 200 jaar, ononderbroken in Nevele aan de macht wist te blijven.

Het klassieke schema waarin ambitieuze politieke nieuwkomers een heerlijkheid verwerven met het oog op een opname in de adelstand gaat zeker op voor deze casus, al moet dat wel iets genuanceerd worden. Dit artikel verdedigt het vernieuwende argument dat het vooral de combinatie van allerlei verschillende vormen van politieke macht was, die op de lange termijn voor de familie sociaal verheffend werkte. Zo stelde dit artikel vast dat de familie della Faille de traditionele heerlijke machtsuitoefening van het platteland aanvulde met een politieke macht in stedelijke context, door de combinatie van een duurzame positie als baljuw van de Oudburg, als hoogbaljuw van Gent én af en toe als Gentse schepen (of schepen van een andere grote stad). Ook op vlak van huwelijksstrategie kozen de della Failles volledig voor het uitbouwen van een netwerk onder de belangrijkste functionarisgeslachten, waarmee ze inzetten op het uitbreiden van hun politieke netwerk. Als welgestelde koopman leende Maarten della Faille ook nog eens enorme sommen geld aan de Spaanse vorsten, met name aan de aartshertogen, en verkeerde jarenlang intensief met het Brusselse hof. De contacten van della Faille rijkten daardoor tot de hoogste regionen van de Habsburgse staat. In de politiek onstabiele situatie in Vlaanderen in het zog van het neerslaan van de Gentse Calvinistische Republiek was het voor de vorst bovendien aantrekkelijk om een sterk steunpunt in de buurt van deze stad te hebben. De katholieke della Faille paste perfect in dit plaatje.

Dit is een opmerkelijke casus van sociale promotie, aangezien belangrijke heerlijkheden zoals Nevele in principe nooit vrijkwamen, tenzij onder heel uitzonderlijke omstandigheden. Toen letterlijk en figuurlijk de koppen op de Grote Markt in Brussel rolden, rook Maarten della Faille zijn kans om de belangrijke heerlijkheid Nevele na een unieke openbare veiling te verwerven. De della Failles verwierven vervolgens niet zomaar het adeldom, maar slaagden er bovendien om zich op enkele generaties tijd in de hogere regionen van dat milieu te parkeren, met in 1670 als hoogtepunt de verwerving van de exclusieve baronnentitel. Er kan dan ook geconcludeerd worden dat Maarten della Faille bijzonder behendig gebruik heeft gemaakt van de heersende sociopolitieke tendensen van zijn tijd om op het juiste moment een indrukwekkende machtsbasis voor zijn nageslacht op te bouwen.